

Накладення арешту на майно в кримінальному провадженні: теорія та практика

Смалюк Т. В.

*Прокуратура Волинської області,
вул. Винниченка, 15, Луцьк, Україна
prok111@ukr.net*

Ключові слова:

кримінальне провадження, арешт майна, право власності, учасники кримінального провадження, скасування арешту майна.

Досліджено юридичну природу накладення арешту на майно в кримінальному провадженні. Залежно від мети застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, визначено коло суб'єктів, на майно яких може бути накладено арешт. Проаналізовано нормативну базу щодо застосування такого засобу забезпечення кримінального провадження. Акцентовано увагу на питаннях позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, що призводить до суттєвого обмеження права власності особи. Розглянуто питання визначення предмета арешту майна, виокремлено порушення закону, які допускає за такої умови слідчий, прокурор.

З урахуванням аналізу Кримінального процесуального законодавства України, практики Верховного Суду, Європейського суду з прав людини досліджено питання скасування арешту майна й повноцінного поновлення права власника або володільця на відчуження, розпорядження та/або користування майном. Проаналізовано проблемні питання щодо повторного накладення арешту на майно в разі наявності судового рішення стосовно скасування такого арешту, надано відповідні пропозиції до кримінального процесуального законодавства України.

Implementation of property arrest in criminal proceedings: theory and practice

Smalyuk T. V.

*Prosecutor's Office of the Volyn Region,
Vynnychenko str., 15, Lutsk, Ukraine
prok111@ukr.net*

Key words:

criminal proceedings, seizure of property, property rights, participants in criminal proceedings, revocation of seizure of property.

The legal nature of seizure of property in criminal proceedings has been studied. Depending on the purpose of this measure to ensure criminal proceedings, the range of entities whose property may be seized has been determined. The regulatory framework for the application of this measure to ensure criminal proceedings is analyzed.

The functional purpose and mechanism of ensuring the right of a person to the inviolability of property rights have been studied. Emphasis is placed on the issues of deprivation by the decision of the investigating judge or the court of the right to alienation, disposal and / or use of property, which leads to a significant restriction of property rights. It is concluded that the relevant restriction is a deterrent that prevents an unscrupulous owner or possessor from pursuing his or her own private interest contrary to the public interest.

The issue of determining the subject of seizure of property is analyzed, violations of the law committed by the investigator and prosecutor are singled out. Emphasis is placed on maintaining a balance between

the tasks of protecting the rights of the owner (possessor) of property and the effective fight against crime.

Taking into account the analysis of the criminal procedural legislation of Ukraine, the practice of the Supreme Court, the European Court of Human Rights, the issue of lifting the seizure of property and full restoration of the owner's right to alienate, dispose of and / or use property was investigated. Problematic issues related to re-seizure of property in case of a court decision to cancel such seizure are analyzed.

Emphasis is placed on increasing the role and importance of the investigator, prosecutor, investigating judge, court in ensuring the full realization of a person's property rights when seizing property, as well as improving procedural guarantees. In order to build logical and clear actions of the prosecution, the investigating judge, the court, in case of need to seize property, appropriate proposals were submitted to the criminal procedure legislation of Ukraine.

Вступ. У кримінальному провадженні процедура накладення арешту на майно має важливе значення, оскільки створює реальні передумови для відновлення порушених майнових відносин, гарантує дотримання законних інтересів потерпілих, цивільних позивачів, сприяє забезпеченню виконання судового рішення в частині можливої конфіскації, спецконфіскації майна, стягнення отриманої неправомірної вигоди.

Аналіз слідчої та судової практики, власний практичний досвід довели, що цей захід найбільше застосовують під час досудового розслідування, особливо у розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності або у сфері господарської чи службової діяльності. Водночас належна правова регламентація діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в разі накладення арешту на майно, дотримання ними законності, верховенства права, інших правових приписів стають гарантією захисту майнових прав громадян та забезпечення передбачених ч. 2 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України результатів вирішення кримінального провадження.

Разом з тим позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном у разі застосування цього заходу призводить до суттєвих обмежень прав власності особи, а іноді й їх порушення. Динаміка змін кримінального процесуального законодавства України щодо процесуального порядку накладення арешту на майно та порушення при цьому питань відносно дотримання прав власника (володільця) майна зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень щодо застосування даної процедури. В Україні ці питання вивчали О. В. Баганець, О. В. Білоус, І. В. Гловий, О. В. Капліна, Г. М. Куцкір, М. В. Лепей, Н. С. Моргун, В. В. Назаров, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило й інші.

Разом з тим вивчення кримінального процесуального законодавства України, літературних джерел, статистичних матеріалів, судово-слідчої практики дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі вирішення проблеми накладення арешту на майно, дотримання конституційних прав людини при його застосуванні вимагає якісно нових підходів щодо її розуміння.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні юридичної природи накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, виокремленні особливостей чинного законодавства щодо його застосування, дотримання прав власника (володільця) майна, виявленні в законодавстві прогалин, які потребують свого доктринального аналізу й нормативного врегулювання.

Результати дослідження. У ч. 1 ст. 170 КПК України зазначено, що арештом майна є тимчасове, до скасування в установленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації в підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації в юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. За твердженням О. В. Капліної, О. Г. Шило, В. М. Трофименка, цей захід завжди пов'язаний з обмеженням можливості особи відчужувати майно (заборона відчуження), а у випадку наявності обставин, які підтверджують, що незастосування заборони або обмеження користування, розпорядження майном призведе до приховування, пошкодження, псування, знищення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі і права користування, розпорядження ним (ч. 11 ст. 170 КПК України) [1, с. 232].

Загалом узагальнення статистичних даних за останні роки свідчить, що слідчі значно частіше ініціюють питання щодо накладення арешту на майно. Прикладом, у 2017 році до судів першої інстанції слідчими та прокурорами було направлено 65 026 клопотань про надання дозволів на арешт майна, що в три, і навіть у п'ять разів, більше ніж у попередні роки, оскільки у 2016 році направлено 38 077 таких клопотань, у 2015 році – 24 412, у 2014 році – 16 310, у 2013 році – 15 511. Водночас суди задовольнили 52 108 клопотань, що також значно більше, навіть у кілька разів, ніж у минулі роки (у 2016 році – 29 556, у 2015 році – 19 069, у 2014 році – 12 588, у 2013 році – 12 347) [2].

Таким чином, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном призводить до суттєвого обмеження права власності особи, яке отримало окреме нормативне закріплення як на міжнародному, так і національному рівнях. Зокрема, у ст. 17 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [3]. Окремі правові положення щодо недоторканності права власності закріплені в ст. ст. 2, 9, 11, 14, 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4], ст. 1 Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [5], ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6] та інших.

Відповідно до ст. 41 Конституції України, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним. Згідно з ч. 1 ст. 16 КПК України, позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що кожна фізична та юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства, на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Будь-яке втручання публічної влади в право на повагу до власності має бути законним, держави уповноважені здійснювати контроль за використанням власності шляхом виконання законів. Обмеження у використанні приватної власності мають залишити власнику певний ступінь свободи, інакше такі обмеження рівнозначні позбавленню власності («Ісмаїлов проти Російської

Федерації», «Спорронг і Лоннрот проти Швеції») [7; 8].

Зазначені доводи дозволяють дійти висновку, що при накладенні арешту на майно в кримінальному провадженні власник або володілець такого майна наділений обмеженим суб'єктивним правом лише настільки, наскільки це допустимо в умовах обмеження. Відповідне обмеження є стримуючим чинником, яке перешкоджає недобросовісному власнику чи володільцю реалізувати власний приватний інтерес у супереч інтересам публічним. За таких умов органи розслідування мають можливість більшою мірою контролювати поведінку відповідних осіб, установлювати фактичну заборону на реалізацію визначених конституційно закріплених прав.

Ми погоджуємося з думкою В. В. Назарова, що в разі використання такої обмежувальної діяльності в кримінальному провадженні відбувається звуження прав певної особи, обмеження її певними умовами. Особа не може повною мірою розпоряджатися своїм майном. Правомірність відповідних обмежень виявляється в тому, що можливість обмеження (мета, підстави, ознаки) закріплена в законі; обмеження суворо регламентуються нормативними правовими актами в частині визначення суб'єктів обмеження, а також його процедури (кримінально-процесуальної форми) і правових наслідків. Поняття «правомірність» у разі застосування обмеження прав має подвійне смислове навантаження; по-перше, підкреслює правову природу обмеження, а по-друге, може бути використане для того, щоб відмежувати правомірне обмеження від неправомірного (незаконні, або необгрунтовані обмеження прав, що мають місце при провадженні досудового розслідування). Будь-яке перевищення меж правомірного обмеження конституційних прав є за своєю сутністю правопорушенням і передбачає юридичну відповідальність [9, с. 108–109].

Г. М. Куцкір з цього приводу зазначила, що обмеження права власності в кримінальному провадженні являють собою зовнішню дію на суб'єктивне право власності конкретної особи, яке позначається на відповідних кримінально-процесуальних правовідносинах з участю такої особи, тягне за собою виникнення певних правових труднощів, звуження, зменшення можливостей здійснення власником своїх повноважень і відображається в конкретних приписах власнику вчинити певні дії або утриматися від їх учинення [10, с. 95]. На думку Н. С. Моргун, обмеження права власності є об'єктивно існуючою обставиною тимчасового характеру, яка, позбавляючи власника можливості здійснювати свої окремі повноваження, звужує його свободу в діях щодо належного йому майна [11, с. 29].

Першопочаткове рішення про накладення арешту на майно приймає прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а також цивільний позивач – з метою забезпечення цивільного позову (ч. 1 ст. 171 КПК України), але лише слідчий суддя, суд, розглянувши клопотання, має право прийняти остаточне рішення про накладення арешту на майно, обґрунтувавши його вказівкою на конкретні фактичні обставини (ст. ст. 172–173 КПК України).

Залежно від мети накладення арешту на майно законодавцем визначено коло суб'єктів, на майно яких може бути накладено арешт. Так, з метою забезпечення збереження речових доказів арешт може накладатися на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, визначеним у ст. 98 КПК. Таким чином, спектр дії слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в даному випадку дуже широкий, оскільки будь-яке майно, на думку слідчого, може бути пов'язане з кримінальним провадженням чи бути речовим доказом, і лише прокурор і суд можуть погодитися або не погодитися з такою думкою.

Значимо, що в цьому випадку йдеться про осіб, які можуть бути як учасниками кримінального провадження, так і не мати процесуального статусу відповідного учасника, але володіють матеріальними об'єктами, що були знаряддям учинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що стали об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок учинення кримінального правопорушення. Прикладом, такою особою може бути власник майна, вилученого під час проведення обшуку чи застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів.

На думку І. В. Гловюк, майнові права зазначеної вище особи законом не захищено. На відміну від третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, вона не має прав та обов'язків, передбачених ч.ч. 3 та 7 ст. 64² КПК. Крім того, якщо вирішуючи питання про арешт майна, слідчий суддя повинен враховувати наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого чи третіх осіб, про врахування цих наслідків для володільців майна, на яке накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів, не згадується, що є нелогічним [12, с. 157].

Вважаємо, що ця позиція досить спірна, оскільки законодавець передбачив для такої

особи певні гарантії захисту її прав та законних інтересів. Так, відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 174 КПК України така особа має право заявити клопотання про скасування арешту майно, якщо не була присутня при розгляді питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, а також має право клопотати про скасування рішення про арешт майна повністю чи частково, якщо вважає, що в подальшому застосуванні даного заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

З метою забезпечення спеціальної конфіскації арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом (далі – КК) України (ст. 96² КК). У даному випадку головною ознакою майна, що підлягає арешту, є не належність його певній особі, а безпосередній зв'язок з учиненням кримінального правопорушення. До того ж прийняттю рішення про арешт майна має передувати набуття особою в порядку, передбаченому КПК, процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третьої особи.

З метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна. Отже, в такому випадку арешту підлягає майно, належне особі, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

У разі накладення арешту з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні або неправомірної вигоди.

У кримінальному процесуальному законодавстві визначено, що є предметом арешту майна. Так, арешт може бути накладено на рухоме чи нерухоме майно, гроші в будь-якій валюті готів-

кою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права (ч. 10 ст. 170 КПК України).

Визначаючи предмет арешту майна, слідчий має чітко розуміти не лише загальні засади кримінального провадження, імперативні вимоги чинного КПК України, правову природу, мету і способи реалізації арешту майна, а й чітко усвідомлювати об'єкт майнових прав, особливості процесу електронно-цифрового слідоутворення, збору і фіксації цифрових доказів, юридичну природу безготівкових грошових коштів, форми розрахункових операцій тощо. З метою отримання відомостей, наприклад, щодо належності нерухомості, переходу прав на нерухомість, слідчий має направити відповідні запити до суб'єктів реєстрації прав на нерухоме майно. Відомості, прикладом, про існування, розмір та походження безготівкових коштів отримує через банківські виписки, довідки про рух коштів по рахунку. До того ж слідчий має чітко розуміти, яке саме майно підлягатиме арешту, його кількісні характеристики та родові ознаки, з якого рахунку і за якими господарськими операціями отримані відповідні кошти, тощо. Цьому може передувати складення протоколу огляду, факт тимчасового доступу слідчого або прокурора до рахунків та банківських документів за рахунком.

Водночас на практиці існує чимало випадків, за яких слідчий допускає порушення законності, визначаючи предмет арешту майна, особливо у разі виникнення необхідності забезпечення збереження речових доказів. Зазначимо, що саме речовий доказ є найпоширенішим джерелом доказів. Арешт майна з метою забезпечення його збереження дозволяється щодо майна будь-якої особи, що дозволяє слідчому без особливих обґрунтувань та процесуальних зусиль обмежити відповідне право. Останнім часом у кримінальних провадженнях поширюється практика накладення за клопотаннями слідчих арешту на грошові кошти суб'єктів підприємницької діяльності, що зберігаються на банківських рахунках (безготівкові грошові кошти). Однак, відповідно до закону речовими доказами є матеріальні об'єкти, а грошові кошти, що зберігаються на банківських рахунках, матеріальними об'єктами не є, вони належать до окремої категорії об'єктів цивільних прав, оскільки є заміними. Крім того, вони не можуть бути знаряддям кримінального правопорушення, зберігати на собі сліди злочину, кваліфікуватися як гроші та інші речі, набути кримінально протиправним шляхом, або отримані юридичною особою внаслідок учинення кримі-

нального правопорушення, позаяк у нормі статті є чітка прив'язка до правової категорії «речі». Безготівкові грошові кошти, у свою чергу, існують у вигляді коду та є інструментом, який виступає одиницею виміру матеріальних благ.

З цього приводу ЄСПЛ у своїх рішеннях зазначив, що має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти (наприклад, рішення від 21 лютого 1986 року у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства», п. 50, Series A № 98). У справах «Бакланов проти Росії» (рішення від 09 червня 2005 року), «Фрізен проти Росії» (рішення від 24 березня 2005 року) ЄСПЛ зазначив, що досягнення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи лише тоді стає значимим, якщо встановлено, що під час відповідного втручання дотримано принципу законності і воно не було свавільним [13].

У зв'язку з вищезазначеним вважаємо, що арешт безготівкових коштів на підставі п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України суперечить як КПК України, так й ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». На нашу думку, підставою для застосування арешту безготівкових коштів може стати, прикладом, цивільний позов, оскільки навіть безготівкові кошти є майном, яке може бути використане для відшкодування завданої шкоди (якщо вона дійсно була завдана і сторона обвинувачення спромоглася це довести поза розумним сумнівом).

Суттєві проблеми в слідчій практиці виникають й під час вирішення питання про накладення арешту на «цифрові гроші» або, так звану, криптовалюту. Зокрема, вона є таким самим товаром, як і будь-які гроші, що потенційно надає можливість накладення арешту на них. Водночас, така можливість пов'язана з низкою технічних й юридичних проблем. Технічні складнощі виникають передусім у виявленні самого факту наявності криптовалюти в підозрюваного (обвинуваченого) або особи, яка несе матеріальну відповідальність за їх дії, цифрового рахунку, даних щодо проведених транзакцій, або отриманні доступу до цифрового гаманця. Юридичні проблеми виявляються у невизначеності в юридичній регламентації суспільних відносин, пов'язаних з цифровими фінансовими активами. Правовий статус криптовалюти до цього часу не визначено в законодавстві, що, безсумнівно, перешкоджає однаковій юридичній кваліфікації та тлумаченню як правоохоронними, так й іншими державними юрисдикційними органами.

На жаль, порушення законності в слідчій практиці виникають при накладенні арешту на майно

з метою забезпечення спеціальної конфіскації, конфіскації майна та цивільного позову, оскільки закон у разі застосування цього заходу вимагає обов'язкової наявності в кримінальному провадженні підозрюваного, чого не завжди дотримуються слідчі. З цього приводу свого часу Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07 лютого 2014 року зазначив, що правильною є практика, за якої слідчі судді визнають клопотання про накладення арешту на майно передчасними та відмовляють у їх задоволенні, оскільки на момент їх розгляду особам, про майно яких йдеться в клопотанні, не повідомлено про підозру [14].

Оцінюючи законність накладення арешту на майно, передусім слід ураховувати, що ст. 174 КПК України передбачає можливість його скасування та повноцінного поновлення права власника або володільця на відчуження, розпорядження та/або користування майном. 27 березня 2019 року Велика Палата Верховного Суду у справі № 202/1452/18, провадження № 14-559цс18 (ЄДРСРУ № 81139238), сформувала правову позицію, відповідно до якої в разі накладення арешту на майно в порядку, передбаченому КПК України, особа, яка вважає, що такими діями порушено її право власності, навіть за умови, що вона не є учасником кримінального провадження, має право оскаржити такі дії та звернутися до суду про скасування арешту лише в порядку кримінального судочинства. І такий порядок захисту безпосередньо передбачений нормами КПК України і є ефективним [15].

Ухвала слідчого судді про скасування арешту майна в порядку, передбаченому ст. 174 КПК, має виконуватися негайно після її постанов-

лення. Це пояснюється тим, що законодавцем не передбачено оскарження цієї ухвали в апеляційному порядку. Разом з тим на практиці спостерігаються випадки повторного накладення арешту на майно після його відміни. Зазвичай, повторне накладення арешту відбувається наступного дня або через день після оголошення рішення суду про його скасування. Інакше кажучи, власник майна ще не встиг отримати повний текст ухвали, необхідний для зняття арешту і повернення свого майна, а слідчий (прокурор) уже подав повторне аналогічне клопотання в тому ж кримінальному провадженні, з тих самих підстав і на те саме майно, після чого отримує нову ухвалу про накладення арешту. Такий процес скасування та повторного накладення арешту на майно може довго тривати і не мати закінчення. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне ст. 174 КПК України доповнити ч. 5 у такій редакції: «У разі скасування слідчим суддею, судом рішення про накладення арешту на майно слідчий, прокурор не мають права повторно, в одному кримінальному провадженні, за одних і тих самих підстав і на те саме майно звертатися з клопотанням про його накладення».

Висновки. Накладення арешту на майно в кримінальному провадженні є дієвим й ефективним заходом забезпечення кримінального провадження. Під час його застосування слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають чітко дотримуватися концептуальних положень, а саме: арешт майна має відбуватися виключно в межах закону; права власника (володільця) майна є найвищою цінністю; обмеження права власності допускається в мінімальних межах, за наявності ризиків приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення відповідного майна; можливості обмеження права власності регламентовані і перебувають на судовому контролі.

Література

1. Капліна О. В., Шило О. Г., Трофименко В. М. та ін. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
2. Баганець О. В. Порушення прав громадян під час незаконного тримання під вартою, обшуків, арешту майна та НСРД. *Олексій Баганець* : вебсайт. URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/porushennja-prav-gromadjan-p-d-chas-neza.html>.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. № 995_015 / *Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. № 995_043 / *Верховна Рада України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. № 995_096 / *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
6. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 17 липня 1997 р. № 994_535 / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.
7. Спорронг (Sporrong) и Лоннрот (Lonnroth) против Швеции: судебное решение ЕСПЧ от 23 сентября 1982 г. *Европейская конвенция о защите прав человека* : веб-сайт. URL : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461434/2461434.htm>.

8. Позитивна судова практика. *Goldarb.Advice* : вебсайт. URL: <http://goldarb-advice.com>.
9. Назаров В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України : монографія. Харків : Золота миля, 2009. 526 с.
10. Куцкир Г. М. Начало неприкосновенности права собственности в уголовном процессе Украины: сущность и нормативное содержание. *Закон и Жизнь («Legea si Viata») в Украине*. 2014. Август. С. 93–97.
11. Моргун Н. С. Обмеження права власності при реалізації засади недоторканності права власності у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2014. № 6. С. 27–34.
12. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук*. 2016. № 8. С. 155–160.
13. Добровольський О. О. Питання арешту майна у податковому кримінальному провадженні. *Юрліга* : вебсайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/218/874_pitannya-areshtu-mayna-u-podatkovomu-kriminalnomu-provadhenn-poradi-advokata.
14. Мороз В. П. Правові нюанси арешту майна юридичної особи в кримінальному провадженні. *Юридична газета online* : вебсайт. URL : <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravovi-nyuansi-areshtu-mayna-yuridichnoyi-osobi-v-kriminalnomu-provadhenni.html>.
15. Морозов Є. О. Зняття арешту з майна, накладеного в рамках кримінального провадження. *Блоги LIGA.NET* : вебсайт. URL : <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/33469>.

References

1. Kaplina O. V., Shylo O. H., Trofymenko V. M. et al. (2018) *Kryminalnyi protses : pidruchnyk* [Criminal process: a textbook]. Kharkiv : Pravo. (in Ukraine)
2. Bahanets O. Porushennia prav hromadian pid chas nezakonnoho trymannia pid vartoiu, obshukiv, areshtu maina ta NSRD [Violation of the rights of citizens during illegal detention, searches, seizure of property and criminal intelligence and surveillance operations]. Retrieved from : <http://www.baganets.com/blogs-baganets/porushennja-prav-gromadjan-p-d-chas-neza.html>
3. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 r [The Universal Declaration of Human Rights as of 10.12.1948]. Retrieved from : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16.12.1966 r [The International Covenant on Civil and Political Rights as of 16.12.1966] Retrieved from : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Konventsiiia OON pro borotbu proty nezakonnoho obihu narkotychnykh zasobiv i psykhotropnykh rehovyn vid 20.12.1988 r [The Convention on Psychotropic Substances as of 20.12.1988] Retrieved from : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096
6. Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535
7. Sporong i Lonroth protiv Shvecii : sudebnoe reshenie ESPCh ot 23 sent. 1982 g. [Sporrong and Lonroth vs Sweden: ECtHR judgment as of September 23 , 1982]. Retrieved from : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461434/2461434.htm>
8. Pozytyvna sudova praktyka [Positive judicial practice]. Retrieved from : <http://goldarb-advice.com>
9. Nazarov V. V. (2009) *Konstytutsiini prava liudyny ta yikh obmezhenia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: monohrafiia* [The constitutional human rights and their restriction in the criminal process: a monograph]. Kharkiv: Zolota mylia. (in Ukrainian)
10. Kuckir G. (2014) Nachalo neprikosnovennosti prava sobstvennosti v ugovnom processe Ukrainy: sushhnost' i normativnoe soderzhanie [The onset of immunity of the property right in the criminal process of Ukraine: the essence and statutory content]. *Legea si Viata*. August. pp. 93–97.
11. Morhun N. S. (2014) Obmezhenia prava vlasnosti pry realizatsii zasady nedotorkannosti prava vlasnosti u kryminalnomu provadhenni. [Restriction of the property right when implementing the fundamentals of immunity of the property right in the criminal proceeding]. *Yurydychna nauka*, no. 6, pp. 27–34.
12. Hloviuk I.V. (2016) Aresht maina yak zakhid zabezpechennia kryminalnoho provadhennia: analiz novel [Arrest of property as a means of guarantee of criminal proceeding: analysis of new laws]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk*, no. 8, pp. 155–160.
13. Aresht u podatkovomu kryminalnomu provadhenni [Arrest in criminal proceeding]. Retrieved from : https://jurliga.ligazakon.net/experts/218/874_pitannya-areshtu-mayna-u-podatkovomu-kriminalnomu-provadhenn-poradi-advokata
14. Pravovi niuansy areshtu maina yurydychnoi osoby v kryminalnomu provadhenni [Legal nuance of the arrest of a legal entity in criminal proceeding]. Retrieved from : <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravovi-nyuansi-areshtu-mayna-yuridichnoyi-osobi-v-kriminalnomu-provadhenni.html>
15. Zniattia areshtu z maina nakladenoho v ramkakh kryminalnoho provadhennia [Release of property from the arrest under the framework of criminal proceeding]. Retrieved from : <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/33469>